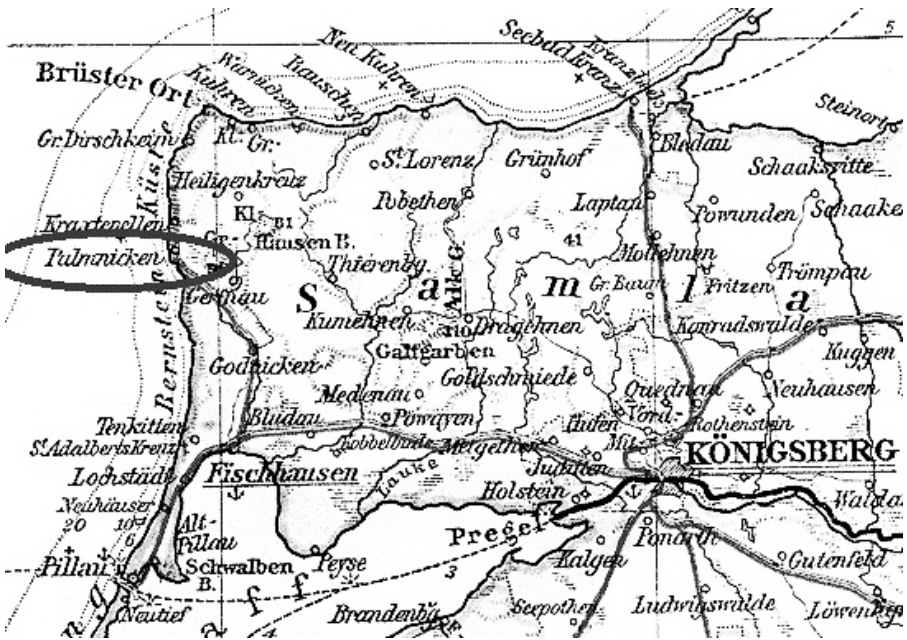

De barnsteenvisserij in de Oostzee

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Tijdens de PKN-dag in 2016 in het Streekmuseum Krimpenerwaard in Krimpen aan den IJssel hield Arjan de Haan een lezing over de barnsteenwinning aan de Oostzeekust en de verschillende vormen van gebruik van barnsteen bij de productie van pijpenstelen. Als aanvulling hierop vond ik een artikel in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 22 oktober 1888 dat een aardig inzicht geeft over dit product, de winning van barnsteen en de export en toepassingen.

Afb. 1. Samland met links Palmnicken (nu Jantarni). (Bron: Wikipedia) Zie ook afbeelding op achterzijdekaft.

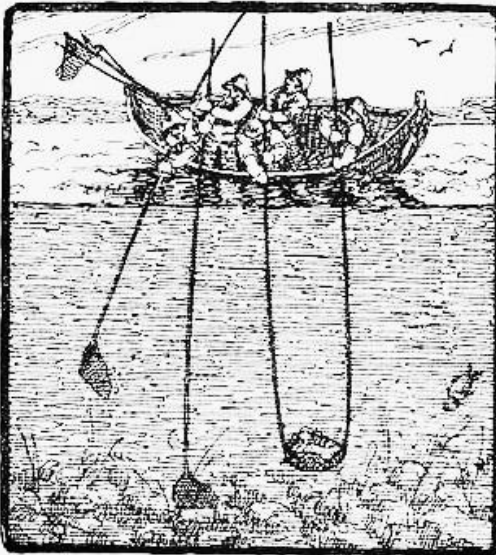
Bij Jantarni (voorheen Palmnicken) wordt in dagbouw bijna de gehele wereldproductie van dit gesteente gewonnen. Jantarni ligt op het schiereiland Samland in Rusland. Samland ligt in het westen aan de Oostzee, in het zuidwesten aan het Wislahaf en in het noorden aan het Koerse Haf. Samland maakt deel uit van de exclave Kaliningrad. Het schiereiland heeft in het westen een hoog oprijzende kust, die de Barnsteenkust wordt genoemd.

Het artikel in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* verscheen onder de titel 'De barnsteen-visscherij in de Oostzee' Het is hieronder in zijn geheel overgenomen om het zodoende meer toegankelijk te maken voor geïnteresseerden in dit onderwerp.

“De barnsteen-visscherij in de Oostzee,

“Tusschen het Frisches Haff en het Kurisches Haff op gelijken afstand van Dantzig en Memel, ligt Samland, Oost-Prusens Californië zooals de Duitscher het gaarne noemen. Voor de sigarenpijp-fabrikanten is dit werkelijk het goudland, want daar, in den grond of onder de schuimende golven der Oostzee, die de kust bespoelen, liggen de banken vergard pijnboomsap, die stroogeel, sherry-kleurig of lichtbruin getint barnsteen bevatten.

Duizenden jaren zijn er over heengegaan, sinds daar de hars uit de reuzenpijnboomen van't Noordsche woud langzaam uit de poriën geperst, zich beneden op den grond verzamelden in klompen en banken, zogenaamde “blauwe aarde”, die thans soms 20, 30 voet onder duinzand begraven liggen. Zowel op den zeebodem als in den vasten grond liggen ze, van waar het kostbare mineraal door den mensch opgevischt of uitgegraven wordt.

Afb. 2. Barnsteenvissers, circa 1753-1793.

Eigenlijk is het uitgraven hier reeds sedert eenigen tijd opgehouden. Doordat voortdurend geschillen tusschen de eigenaars van den grond en de delvers rezen, die herhaaldelijk tot handtastelijkheden aanleiding gaven, heeft de regeering zich genoodzaakt gezien, deze wijze van barnsteenwinning te verbieden.

Het recht om te “visschen” behoort aan de kustplaatsen en gedeeltelijk aan den staat.

De laatste verhuurt den grond

aan enkele handelshuizen uit Koningsberg en Memel, waarvan een (de heeren Stantien en Becker) in 1862 een overeenkomst sloten, waarbij bepaald werd, dat zij den waterweg van het Frisches Haff, dat voortdurend

uitdregging behoeft, zouden diephouden en bovendien een dagelijksch pachtgeld van 25 thaler zouden betalen. Dat het contract niet onvoordelig voor hen was, blijkt uit het feit, dat zij, toen de zes jaren waarvoor het was afgesloten om waren, tweehonderd thaler per dag aanboden in plaats van vijf-en-twintig. De barnsteenopbrengst te Schwarzert wordt geschat op 75.000 pond in't werkjaar van omstreeks dertig weken.

Afb. 3. Barnsteenvissers, circa 1912-1922.

De barnsteen-visscherij is geen kinderwerk en de visschers van Samland zijn een buitengewoon sterk en stevig volk, wat niet onnoodig is, daar zij soms tot aan de schouders in het water zijn, terwijl ijskoud zeewater hen bespat en besproeit, of zij nu en dan uren lang zwaar duikerwerk op den bodem der zee moeten verrichten. Het zijn geen Duitschers, maar Samaiten die dus wind en zee trotseeren. Het is een krachtig volk, dat zich in menig gevecht met Kozak en Rus gunstig heeft onderscheiden.

Stormweder is de tijd, waarin zij het meest "vangen", want dan doen de golven wat de mensch niet kon. Dan stormt en beukt de woedende zee op barnsteenbanken in de diepte, woelt de brokken los en sleept ze naar boven en naar't strand. Steeds staan mannen op den uitkijk of "slecht" weder, dat voor de visschers juist gunstig is, in aantocht is, en als de noordooster bulderend het duinzand doet opstuiven en't strand met wrakhout bespoelt, waarschuwen zij het volk, dat de oogst rijpt. Weldra zijn allen op het strand bijeen verzameld. Met lange haakvorken en handnetten gewapend, waden zij tot aan de schouders in de zee om den barnsteen op te vissen, die in

zeeplanten verward komt aandrijven. Ze brengen de stukken naar vrouwen, die op den oever staan, die den barnsteen snel van al wat er niet bijhoort losmaken en in manden bergen.

Daarna wordt hij aan de handelaars verkocht, die niet zelden de visschers bij deze gelegenheid vergezellen, in de hoop een fraai stuk op te doen, vóór mededingers het kunnen machtig worden. Het zijn intusschen alleen de kleinere stukken barnsteen, die dus door de zee op den oever worden geworpen. De grooter en schooner brokken blijven op den zeebodem rollen en 't spel der golven dekt en ontdekt ze beurtelings met zand. Ze kunnen eerst als de storm bedaard is, worden opgehaald. Als de zee effen genoeg is, dat men den bodem kan zien, roeien de visschers naar ondiepe plaatsen, waar niet meer dan 5 tot 15 voet water staat en halen de barnsteenblokken, die zij zien, met lange vorken en netten naar boven. Op een fraaien morgen, nadat in de Oostzee een flinke orkaan heeft gewoed, kan men een groote menigte kleine bootjes voor Samland's kust zien drijven, terwijl zij, die er in zitten, naar alle kanten in 't water turen.

Maar de eigenlijke oogst wordt verzameld van de barnsteenriffen in dieper water. Voor de ritvisscherij van barnsteen, vóór de kust van Brüsterort, zijn daarvoor speciaal geoefende duikers aan het werk. De barnsteenbank, die een weinig ten noordoosten van Samland ligt, is verreweg de belangrijkste. Ze is meer dan zeshonderd voet lang en vierhonderd voet breed; en bestaat uit een dikke massa barnsteen, die door de zeestromingen, welke daar ontmoeten, is aangevoerd en onder zand en zeewier bedolven of ook wel op sommige plaatsen door geweldige steenblokken bedekt. Deze bank is in den loop van vele eeuwen gevormd en wordt nu jaarlijks tien maanden lang bewerkt door de kleine vloot van zwarte bootjes die een drie-kwart-mijl van den vuurtoren van Brüsterort liggen. Op een afstand schijnt het, dat de mannen, die in deze bootjes zitten, niet bijzonder veel te doen hebben, maar wanneer men ze nadert, blijkt het, dat ze hard aan 't werk zijn. Elk bootje heeft zes man boven en een paar duikers onder water. Die boven zijn voordurend aan de luchtpompen bezig voor de duikers.

Nu en dan komt een vreemd gedrocht boven water, zeemonsters met stalen hoofden zonder snuit, die zij plechtig heen en weer schudden. Als de duiker in de boot is gehaald, neemt de opzichter de barnsteenblokken uit een soort van tasch aan den gordel van den man, en na eenige minuten rust, verdwijnt de duiker weder in de diepte.

Met ijzeren poken port hij zoolang in de massa steenen, zand en planten, tot hij een stuk barnsteen ontdekt. Soms zijn de brokken, die hij heeft weg te ruimen zoo groot, dat twee of drie duikers noodig zijn om ze op te tillen

De visschers blijven vijf uur per dag onder water, en ofschoon de zee in de herfst ijskoud is, is het werk, dat zij te doen hebben zoo zwaar, dat zij in't zweet badend weder aan de opervlakte komen.

Afb. 4. Barnsteenvissersboten, 1869.

Na bijeenverzameling van den opgevischten barnsteen, wordt hij gesorteerd naar kleur en grootte. Bleeke, stroogele stukken gaan naar de pijpmakers te Konstantinopel, Noord-Afrika en de Levant voor mondstukken voor pijpen. De lichtbeekleurige en geaderde stukken worden naar Midden-Italië verzonden, om daar de klassieke bustes der boerinetjes te versieren, terwijl zuiver geel of sherrykleurige soorten haar weg vinden naar de Zuiderzee-eilanden en Midden-Afrika, waar zij bestemd zijn, als halssnoeren en kettingen de ebbenhouten halzen der der schoonheden van Otaheita of Timboktoe te versieren. Waterbarnsteen is bijna geheel doorschijnend en gelijkt op glas; aard-amber, d.w.z. dat door delven verkregen is, is meer wit dan geel en ondoorzichtig. Alleen de fraaiere soorten worden van het rif te Brüsterort verkregen en deze worden gemiddeld met 5 thaler (negen gulden) per pond betaald.

Groote blokken zijn duurder dan kleinere, terwijl sommige zeldzame soorten van buitengewone grootte wel eens twee- tot driehonderd gulden opbrengen. De meeste gewone barnsteensoorten gaan naar Livorno in Venetië in ruil voor koralen uit de Adriatische zee.”

Bron: *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 22-10-1888, jaargang 11, nummer 3255.

De afbeeldingen 2,3 en 4 zijn afkomstig van de website: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de>.